

929 Рајић Т.
94(497.11)

Др Радомир Ј. ПОПОВИЋ

историчар, научни светник
Историјски институт Београд
rjpopovic@gmail.com

ХЕРОИЗАЦИЈА ТАНАСКА РАЈИЋА

АПСТРАКТ: Циљ рада је да се анализом примарних историјских извора, историографске литературе, те ликовних представа и меморијала, прикаже тенеза израдне херојске представе Танаска Рајића у колективној свессти српског народа у XIX и XX веку. Указано је на то да је хероизација Танаска Рајића била део сличних процеса у европским државама у XIX веку. Наратив о његовом јунашћу формиран је двадесетих и тридесетих година XIX века у делима Вука Караџића и Симе Милутиновића Сарајлије, а надограђен је у ликовним представама, најпре Анастаса Јовановића и Сиве Тодоровића. Те и друге ликовне представе Рајићеве иоибје данас су урезане у колективну меморију српског народа. Знајан ушцаја на његову хероизацију имала је обреновићевска идеологија иочейка обнове „злајној доба“ у којој су Милош Обреновић и Друи српски усћанак заузимали средишње место. Танаско Рајић данас у ианшеону српских националних хероја и јунака заузима видно место.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Танаско Рајић, Страгари, 1815. година, Вук Караџић, Анастас Јовановић, херој, Ернеси Ренан, Алаида Асман*

У музејским збиркама Србије данас је похрањено тек неколико предмета Танаска Рајића.¹ У Народном музеју у Аранђеловцу, пушка арнаутка (танчица), калибра 17 мм и дужине 147 цм, са спољашним механизмом паљења на кремен, с гравираним орнаментима на гвозденом окуву пушке, на чијој цевии се назире натпис „Танасија“.² У Војном музеју у Београду чува се Танасков јатаган, црносапац, откупљен 1967. године од Михаила Обрадовића из Брајковца код Лазаревца.³ Карабин

[1] Велику захвалност дугујем Историјском музеју Србије, Народном музеју Србије, Народном музеју у Аранђеловцу Војном музеју у Београду, Музеју града Београда, Заводу за заштиту споменика културе из Крагујевца и Заводу за заштиту споменика културе у Краљеву за одобрење публикавања илустративног материјала из њихових збирки у овом раду.

[2] Народни музеј Аранђеловац, инв. бр. И-331. Зорица Петровић, „Арнаутка Танаска Рајића“, *Шумадијски записи: зборник радова Музеја у Аранђеловцу* књ. 10, бр. 6 (2012), 123-130.

[3] Војни музеј, инв. бр. 2670. Анђелија Радовић, *Знамениће личности у борби за ослобођење и уједињење Србије и Црне Горе*

Танаска Рајића у Историјском музеју Србије, калибра 15 мм, дужине 104 цм, откупљен је 1983. године и првобитно је припадао оставини Јеврема Грујића. Реч је о аустријском карабину какви су се производили у другој половини XVIII века, с кундаком од мрког дрвета и месинганим оковима и плочицама и с натписом „Танасие Раич 1807“.⁴ (Сл. 1, 2, 3)

Од преостале материјалне заоставштине Танаска Рајића вреди поменути његову кућу у родним Страгарима, у засеоку Десановац, која је, као културно добро – споменик културе, у евиденцију Завода за заштиту споменика културе у Крагујевцу уписана 1991. године. Наталија Рајић из Страгара, рођена

.....
и њихови предмети из збирки Војног музеја, рајници, визионари, владари (Београд: Војни музеј 2005), 21-22. Породица Обрадовић се у XIX веку доселила у Брајковац из Трнавe код Чачка чиме се донекле објашњава порекло Рајићевог јатагана.

[4] Историјски музеј Србије, Збирка оружја, 83-6451.

1899. године, у изјави датој стручњацима Завода 1970. године, тврдила је да је кућу с оближње на садашњу локацију, наводно у потрази за закопаним благом, изместио Танасков унук средином XIX века.⁵ И то је све што се тиче непосредног материјалног наслеђа Танаска Рајића које је до данас сачувано. (Сл. 4, 5)

Примарни писани историјски извори, настали за живота Танаска Рајића, такође су малобројни. Широко распрострањена неписменост код српског народа услед вековне османске владавине, те пропадање и оно мало писане грађе настале на почетку XIX века, због ратних прилика и неадекватне заштите у тренутку настајања, али потоње небриге о њеном значају и заштити, основни су методолошки проблем који се јавља пред истраживачима Српске револуције.⁶ Због тога се место рођења, породичне и економске прилике, занимање и тако даље за већину учесника Српске револуције не сазнају из примарних, већ наративних и секундарних извора. Ни сам Рајић у том погледу није изузетак.⁷

[5] Завод за заштиту споменика културе у Крагујевцу (<https://www.kulturnonasledje.com/ku%c4%87a-tanaska-raji%c4%87a-u-stragarima.html>). Поређењем раније и новије фотографије те куће јасно се уочавају проширење и преправка: уместо крова на четири урађен је кров на две воде. Милојко М. Чоловић приликом посете Страгарима 1933. године пише да је место где је била кућа Танаска Рајића претворено у ораницу и не помиње да је измештена („Страгари – кроз постојбину Танаска Рајића”, *Правда*, бр. 10353, 1. септембар 1933, 11).

[6] Радослав Перовић, *Раг на издавању домаћих извора о њеном српском устанку* (Београд: Народна књига, 1977).

[7] Боровоје Дробњаковић је, истражујући порекло породице у крагујевачкој Јасеници почетком 20-их година XX века, утврдио да у петнаест кућа Рајића у Страгарима, чија је крсна слава Ђурђиц, нико није знао своје даље породично порекло. С поносом су истицали претка Танаска, али нису могли да објасне степен сродничких односа с њим: Боровоје Дробњаковић, *Јасеница, насеља, њихово ситановништво обичаји* (Београд: Службени гласник, 2011, 355). Рајића који су славили Ђуриц било је у Бањици код Чачка, где су дошли из Гуче на почетку XVIII века, док су Рајићи у Гучи (славе такође Ђурђиц) своје порекло везивали за село Косатицу. Наводно, гучки Рајићи су се у XVIII веку населили у Страгаре, о чему страгарски Рајићи двадесетих година XX века ништа нису знали. Милорад Драгић, међутим, позивајући се на етнографска истраживања Михаила Драгића, наводи даље да су Рајићи пореклом из Пипера у којима је постојала породица с тим презименом. Извесни Милић Рајић са седаморицом синова настанио се најпре у Кулини

Први помен Танаска Рајића и других саоптисника, Срба и Турака, налазимо на дозволи страгарског спахије Јусуфа од 15/26. августа 1798. године којом је манастиру Вољавчи омогућавао обнову манастирске воденице која се налазила на његовом спахилуку.⁸

Једини примарни писани извор из Првог српског устанка у којем се Танаско Рајић помиње је Карађорђево деловодни протокол из 1812/1813. године, похрањен у Архиву САНУ у Београду, први пут публикован 1848, а затим 1988. године. „13 [25]. марта 1813: Писато Петру Бошковићу, писару магистрата јагодинског да дође у село Милутовац (данас у општини Трстеник – прим. Р. П.) да прочита писма кметовима које шаљемо по барјактару Рајићу.” „Рајић барјактара”, сведока у спору Раке Левајца и кнеза Василија, члана магистрата у Крагујевцу, налазимо у запису у Протоколу од 23. марта [4. априла] 1813. године. Спор је настао због пљачке и убиства неких Француза, за шта је кнез Василије оптужио Левајца који је о том догађају казивао Танаску Рајићу. У Протоколу 9[21]. априла 1813. године записано је: „Писато Атанасију Рајићу, барјактару да поврати овце Анђелку што је од њега одузео, 92 главе.”⁹ Последњи запис указује на нехеројску страну Рајићеве личности, али и карактеристичну појаву тог времена: грабежљиво богаћење од којег нико није био имун, понајмање водећи људи устанка.

Наративни извори, углавном мемоарског карактера, настали после Рајићеве смрти, такође нам не доносе много података о њему.

..... код Витковца, па у Дрлупи, а одатле на Гледишке планине. Од њих су настале три породице (Петровићи, Павловићи и Тодоровићи) чија је крсна слава Аранђеловдан и они су према предању забележном почетком XX века били род с Рајићима у Страгарима. Закључак Милорада Драгића да су преци Танаска Рајића пореклом из Пипера, досељени у Шумадију „у другој половини XVIII века”, делује неуверљиво (др Милорад Драгић, „Порекло Танаска Рајића, поводом прославе 125-годишњице битке на Љубићу”, *Полишка*, 28. мај 1940, 9).

[8] Документ је објављен у: Мита Петровић, *Финансије и услове обновљене Србије до 1842. године* (Београд: Државна штампарија 1901), 784-785.

[9] *Деловодни протокол Карађорђа Пешировића*, приређивачи Миле Недељковић и Миливоје Станковић (Крагујевац: Светлост, 1988), 95, 101, 106.

Гаја Пантелић, вождов пријатељ и пашеног (Жабари, око 1774 – Топола, 1849), наводећи главне Карађорђево момке на првом месту међу тридесет и једним Шумадинцем који су ратовали уз војводу помиње барјактара „Атанаска Рајића” из Страгара.¹⁰ Петар Јокић, Карађорђево буљукбаша (Топола, око 1779 – Топола, 1852), у исказу записаном 1841. године, а касније (1851/1852) у казивању које је забележио Милан Ђ. Милићевић помиње вождовог барјактара „Атанаска Рајића” као учесника битке на Руднику („Атанасије Брка”) 1804. године у којој је био рањен, те као учесника саветовања старешина са Карађорђем у августу 1813. године.¹¹ Занимљиво је да Страгарац Јанићије Ђурић, Карађорђево секретар, с којим је Рајић био у родбинским везама, у својим сећањима не помиње свог земљака и саборца. Милош Милисављевић, син црноречког војводе из Првог српског устанка Милисав Ђорђевића, средином XIX века према казивањима свог оца и Алексе Дукића из Бање, блиских Карађорђевих и Рајићевих сабораца, записао је да се Танасков отац звао Недељко, да је Танаско за време Кочине крајине био Карађорђево барјактар у фрајкору и да је потом служио у српском одреду за време управе београдског везира Мустафе-паше у борби против одметнутог видинског паше Пазван-оглуа. За време Првог српског устанка био је вождов барјактар, док је у Другом српском устанку, после погибије Арсенија Ломе, изабран за војводу. После погибије, Рајићевог коња у Страгаре одвели су његови сељани Рака Џинић и Сима Рајковић, а Танаскову одсечену главу пронашли су Страгарци Милоје Мијаиловић и Јован Милосављевић и пренели је у Вољавчу, где је сахрањена поред манастирског зида. „Познали су је по доњој вилицы и

[10] Гаја Пантелић, „Главни момци Карађорђеви”, *Гласник Друштва српске словесности* 2 (1849), 238.

[11] *Казивања о Српском устанку 1804* (Београд: Српска књижевна задруга, 1980), 145, 187, 226, 262; *Казивања савременика: мемоарска грађа о Првом српском устанку* (Аранђеловац: Фонд „Први српски устанак”, 2003), 67.

изломљеним зубима које је озледе добио у боју с Гушанцем на Црном врху.”¹²

Танаско Рајић се не помиње ни у једној епској песми устаничког циклуса, па ни у песми „Бој на Чачку (комади од пјесме)” коју је Вук Караџић први пут публикувао у Лајпцигу 1823. године.¹³

Из претходних навода може се закључити да је његово крштено име, заправо, било Атанасије, да су коришћене варијанте имена *Аџанаско*, *Танасија*, *Танасије* и *Рајић барјактар*, али да је временом и до данашњих дана надимак Танаско постао преовлађујући.¹⁴

Упркос мањку историјских извора првог и другог реда, јавност о херојском чину Танаска Рајића сазнаје током треће и четврте деценије XIX века, захваљујући делима Вука Караџића, Симе Милутиновића Сарајлије и Герасима Ђорђевића.

Сарајлија је, најпре, у спеву „Србијанка”, штампаном у Лајпцигу 1826. године, једно поглавље пева (65) насловио „Војда барјактар”, у којем је описао Рајићево јуначко држање и командовање у бици устаничком

[12] „Танаско је био крупног раста, црномањаст и угледан, веома храбар и постојан, добре душе и поштеног срца. Када је погинуо могао је имати око 50 година. Од деце је имао пет ћерки.” *Прилози за историју Првог српског устанка, необјављена грађа*, у редакцији Радослава Перовића (Београд: Народна књига, 1954), 71-72; Бартоломео Куниберт, *Српски устаник и његова владавина Милоша Обреновића 1804–1850* (Београд: Задужбина Илије М. Коларца, 1901), 81.

[13] Видети: <https://www.mi.sanu.ac.rs/~filip/deseterac/deseterac.php?sel=0249&go> (приступљено 15. фебруара 2024). Петар Ж. Петровић, етнолог и истраживач, током теренских истраживања почетком тридесетих година XX века изненадио се да се у Страгарима мало знало о Танаску Рајићу о којем се „прича као о сваком обичном човеку и с неповерењем о његову јунаштву: *Найио се човек ракије, ја узјао шой, мислећи да је шо коњ, и њошејао јайајан на Турке.*” Петровић ту „духовиту народну шалу” тумачи завишћу појединих Страгараца према роду Рајића које се „поносе својим јуначким претком”, али и тиме што је Танаско остао упамћен као „обичан човек”. Због Рајићеве „обичности” није се могла, према Петровићу, у Страгарима створити „она жива народна машта о његовим јуначким подвизима и другим особинама, као што би то био случај за човека о коме се зна по предању или по препричавањима”. *Руднички округ. Рудничка Морава. Насеља и њихово сјановништво, обичаји* (приредио Борислав Челиковић. Београд: Службени гласник / САНУ 2011), 20-21.

[14] *Деловодни њрошокол Карађорђа Пејровића*, 106; М. Петровић, *Финансије и усјанове...*, 784-785. Савременици Гаја Пантелић и Петар Јокић називају га Атанаско (*Казивања*, 146, 262).

војском на Црном врху 1809. године, када је с несразмерно мањим снагама сузбио покушај продора Алије Гушанца из правца Јагодине према Тополи. У поглављу „Мртца васкрс“ (103:77) Сарајлија Рајићеву јуначку погибију само наговештава у стиху: „Не могосте л’ ко Рајић се борит.“¹⁵

Први опширнији опис Рајићеве погибије налазимо у делу Вука Караџића из 1828. године „Милош Обреновић, књаз Србији, или грађа за српску историју нашега времена“. Због големог утицаја Вуковог дела, тај опис је постао претежан нарратив у већини потоњих историографских и романсираних дела о Рајићу. „По том Турци дошавши к шанчевима српским учине јуриш на оне пешаке што су стајали око Мораве, те ји потисну с места и натерају на горњи шанац; но будући да ови сви пешаци, онако, као што су у гомили бежали, нису могли на врата ући у шанац, него нагрну преко шанца где ко дотрчи, и тако, док уђу, сву ову страну шанца од Мораве оборе и развале; а какгод што су овуд улазили у шанац, тако су онамо на другу страну излазили из њега; и тако ови сами српски пешаци оборе и развале горњи шанац, у коме су била оба два топа. Кад ови пешаци с поља оборе шанац и кроза њ прођу и утеку у луг, пристану за њима и они, што су шанац чували, само Раић, као комендант од шанца, не тедне, него остане код топова говорећи: Ја, браћо, ови топова оставити нећу; знате како смо ји сви желели и за њима уздисали! Ја оћу код њи да умрем, па после моје смрти нека ји носи ко му драго. И тако

Турци нагрну у празан и разваљен шанац, и Раић избаци своје пушке на њи, те последњи пут замени своју главу, па онда и он падне код топова.“¹⁶

Леополд Ранке у делу „Српска револуција“ из 1829. године, на основу казивања Вука Караџића, овако је описао Рајићеву смрт. „Заповедника једног од ових шанчева, ранијег Карађорђевог заставника по имену Рајића, нису Турци могли да натерају на

[16] Милош Обреновић, књаз Србији, или грађа за српску Историју нашега времена. У Будиму: у штампарији крал. универс. Пештан., 1828. Вук Стефановић Караџић, *Историјски списи I, Сабрана дела Вука Стефановића Караџића XV* (Београд: Простета), 63-64. Битка на Чачку у којој је погинуо Танаско Рајић је, у ствари, „скуп ратних операција“ устаничке и турске војске које су вођене од 13/25. априла до 1/13. јуна 1815. године. Док је циљ устаника био да овладају Чачком, Турци су настојали да сузбију те нападе. Битка је имала три фазе, од којих је друга, од 24. априла/6. маја до 29. маја/10. јуна, била најзначајнија. Београдски везир Сулејман-паша Скопљак је на вест о почетку устанка у средиште побуне послао одред који је предводио његов ђехаја, Имшир-паша. Устаници коју су опседали Чачак и на почетку овладали већим његовим делом, притиснути турском силом повукли су се на Љубић. Између две војске започети су позициони рат и припреме за одлучујућу сукоб. Милош Обреновић, пошто је предао команду брату Јовану, средином маја кренуо је према граници с Аустријом ради набавке наоружања, муниције и мобилисања војске. После победе над Турцима у бици на Палежу заплена су два топа која су 20. маја/1. јуна 1815. године допремљена на Љубић. Тада се приступило додатном утврђивању устаничких шанца. Поред два шанца који су се венцем љубићког брда пружали од истока према западу, ископан је трећи. Први напад Турака, 2. јуна, устаници су одлучно сузбили, да би у наредна два дана подигли још један шанац на Морави (код Дрварског брода) у које се сместила војска из Грузе ради контроле преласка реке, док је западно од извора Бунковца ископан грудобран повезан с трећим шанцем поред Мораве. У којем се од ових шанчева су се налазили Танаско Рајић и топови у литератури постоје различита мишљења [Радивоје Д. Бојовић, „Битка на Чачку 1815. године“, *Зборник радова Народне музеја у Чачку* 5 (1974), 87-110]. Код извора Бунковца је до почетка XX века постојао дрвени стуб којим је обележено место погибије Танаска Рајића (Р. Петровић, *Приче о Љубићу* (Чачак: Графика Јуреш, 2004), 163. Наведено према: Милош М. Тимотијевић, „Бој на Љубићу у званичној и репрезентативној култури Чачка током 19. и 20. века“, у: *Српска револуција и обнова државности Србије – двеста година од Друге српске устаничке* (Београд: Историјски институт, Међуопштински историјски архив Чачак, 2016), 217. Танаско Рајић је погинуо 25. маја/6. јуна 1815. године када се устаничка војска, из шанца у којем је био, повукла у горње шанчеве (Исто, 103). О претпоставкама Јована Мишковића, Бартоломеа Куниберта, Константина Ненадовића и Драгомира Поповића где се налазио шанац Танаска Рајића види у: Р. Бојовић, „Битка на Чачку 1815. године“, 101. Пошто су Турци повратили топове, а устаничка војска се повукла у шанац на врху Љубића, устанички борац Васа Томић убио је заповедника турске војске Имшир-пашу, чиме је иницијатива у бици прешла на страну устаника и резултовала потпуном победом.

[15] Наводи према: Симо Милутиновић Сарајлија, *Србијанка* (приредио Душан Иванић, Београд: Српска књижевна задруга) 1993, 110, 299-302, 392. Битка на Црном врху, између Јагодине и Крагујевца, одиграла се у другој половини јуна 1809. године. После пораза устаничке војске на Чегру 31. маја/12. јуна 1809. године уследио је турски противнапад долином Мораве. Алија Гушанац, некадашњи заповедник Београдске тврђаве, са око 300 крдалија, директним нападом на Тополу и Крагујевац у другој половини јуна 1809. године, док се Карађорђе повлачио из околине Новог Пазара, желео је да зада одлучујући ударац устаницима. Танаско Рајић је командовао устаничком војском у обрачу с Гушанцем и тада је поново био рањен. Лазар Арсенијевић Баталака, *Историја српској устаника II* (Београд: Издање Баталакиног фонда СКА, 1899), 576.

узмицање ни кад су се сви други повукли. Он је хтео да умре крај својих топова. Био је задовољан што свој живот може да откупи многим турским главама.”¹⁷

Сима Милутиновић Сарајлија је у „Историји Србије од 1813. до краја 1815. године” (прво издање из 1837. године), описујућу битку на Чачку, нешто другачије од Вука навео речи које је Рајић у одсутном тренутку битке изговорио: „*Не бежџи, браћо, но удриџи, од Боја нашли! Како бисџи ѿојове своје осџавили!? Знаџи како нам је брез њих! Колико л нам ваљају свуд и свагда.* А кад виђе да свак без обзира и кудко навре, па и он викне још и овако: *А оно ћу ја код њих осџаџи на оба свијеџа до вијека.* Сам се он што могао бранио, и некога Турчина пушком дугом, а неке пиштољима, и ножем оборио, док и они њега пределе и раскину, јарни, да му се послџије и стрва (тело – прим. Р. П.) једва могла наћи, и познати.”¹⁸

Конечно, Герасим Ђорђевић, у време Другог српског устанка монах у Вољавчи, у поетско-историјском делу *Знамениџи доџађаји новије србске исџорије* из 1838. године, описује догађаје непосредно после погибије Танаска Рајића, када се после битке сусрео с „целим сабором жена, фамилије Рајић Танасија”: снахом Перуником, женом Јањом (Јаном), око које су се скупиле „кћери рођенице, што с’остале јадне сиротице”. Потресан је опис јадиковке Танаскове снахе Перунике: „*Дуовниче, и тако ти Бога! /Кажџи мени шта за мога свекра, /Ти си с њџме тамо војевао, / Је ли близу тебе погинуо?/ ... На мене се беше наслонила, / И сузама свега ме облила. / Ја што знадо, то јој одговара, / Па духовно тешим ју и карам.*”¹⁹

[17] Леополд Ранке, *Српска револуџија*, у сарадњи са Вуком Стеф. Караџићем (Аранђеловац – Београд, Фонд Први српски устанак Аранђеловац, Српска књижевна задруга, 2002), 161-162.

[18] Сима Милутиновић Сарајлија, *Исџорија Србије од ѿочешка 1813 до конца 1815 ѿдине* (Београд: Штампарија Краљевине Србије, 18882), 302-303.

[19] Герасим Ђорђевић, *Знамениџи доџађаји новије србске исџорије на крајко у везаном и ѿпросџом слоју*, (Београд: Службени гласник, 2010²), 190-191.

Према наведеним делима Вука Караџића, Симе Милутиновића Сарајлије и Герасима Ђорђевића о Танаску Рајићу су другој половини XIX века писали и други писци и историчари. Милан Ђ. Милићевић у Рајићевом животопису (први пут штампан у „Кнежевџини Србији” 1876. године) истиче да је Танаско за време Првог српског устанка био вождов барјкатар, да се храбро борио против Алије Гушанца на Црном врху 1809. године, да се потом (око 1810), привремено разишао с Карађорђем и с њим помирио 1812. године. На крају, преузимањем од Вука, опширно је описао Рајићеву погибију, поучно је завршавајући: „Ко Рајићевом смрћу уме да умре, достојан је да живи до века.”²⁰ Милићевићева сентенца реферише на познати Његошев стих „Благо оном ко довијека живи, имао се рашта и родити”. Милићевић је Рајићеву биографију поново објавио у „Поменику” 1888. године.²¹ С наглашеним карађорђевићевски династичким сентиментом о „Танасију Рајићу, Карађорђевог личног барјкатару” писао је почетком осмадесетих година XIX века Константин Ненадовић који је, за разлику Милићевића, користио дуже изводе из дела Вука Караџића, Симе Милутиновића и Герасима Ђорђевића.²²

Важна етапа у формирању херојске представе о Танаску Рајићу, а која се директно настављала на писани наратив формиран до краја 1830-их, јесте визуализација његове личности и херојског чина четрдесетих и педесетих година XIX века. На литографијама, цртежима и сликама Рајић је најчешће представљен поред топова, непосредно пре погибије и као један од учесника Таковског сабора 1815. године.

[20] Милан Ђ. Милићевић, *Кнежевџина Србија* (Београд: Државна штампарија, 1876), 269-272.

[21] Исти, *Поменик знамениџих људи у српској народа новијеџа доба* (Београд: Државна штампарија, 1888), 616-619.

[22] Константин Ненадовић, *Живоџи и дела великоџ Ђорђа Пеџтровића Кара-Ђорђа Врховноџ ослободоџца и владара Србије и живоџи њеџови војвода и јунака II* (Беч: Штампарија Јована Н. Вернаја, 1884), 236-240.

Прву визуелну представу Танаска Рајића сачинио је Анастас Јовановић, у чијем се фонду у Музеју града Београда налази недовршена скица цртежа усамљеног Рајића поред топа (оловка, папир, 38x53,8 цм) с исуканим јатаганом у једној и кубуром у другој руци. У непосредној близини је група Турака која надире према њему, од којих један, погођен зрном из Рајићеве кубуре, лежи на земљу. У левом углу је одбачена искоришћена кубура.²³ (Сл. 6) Тај цртеж представљао је предлог за Јовановићеву литографију из 1848. године „Јунаштво Рајића”, с додатим објашњењем: „који је у битки код Чачка 1815. год. топове сам против силе турске бранећи, славно погинуо”. Литографија је настала према делу Вука Караџића „Милош Обреновић или грађа за српску историју”.²⁴ Репродуковани примерци те литографије раширили су се временом међу Србима с обе стране Саве и Дунава. (Сл. 7)

Немачки академски сликар Рихард Пухта је по литографији Анастаса Јовановића израдио уље на платну „Танаско Рајић на топу”, коју је 1865. године откупио Народни музеј у Београду.²⁵ (Сл. 8) Петар Раносавић на слици „Танаско Рајић”, насталој 1896. године, представља Рајића у тренутку пред коначан обрачун с Турцима, одлучног и помиреног са судбином, поред топа, с исуканим и чврсто стиснутим јатаганом, поред палих српских и турских бораца.²⁶ (Сл. 9) Исти мотив је и на колоритној слици Васе Поморишца из 1956. „Танаско Рајић брани топове на Љубићу” која се чува у Историјском музеју Србије.²⁷ (Сл. 10)

Таковски сабор други је мотив у уметничким делима на којима је Рајић представљен као један од учесника тог догађаја. Слика Стеван Тодоровић (1832–1925), као студент сликарства у Бечу 1853. године, израдио је скицу за литографију, према књизи Вука Караџића „Милош Обреновић књаз Србији или Грађа за српску историју”, према којој је око 1860. године урадио литографију, чији отисак није сачуван, али јесу њене фотографске репрографије.²⁸ Слична Тодоровићевој, јесте литографија Павла Чортановића „На Такову 1815.” из 1865. године, која је штампана поводом прославе педесетогодишњице Другог српског устанка, на којој су написана имена учесника Таковског сабора, међу којима је „Рајић”.²⁹ (Сл. 11, 12, 13) Лако је закључити да је визуализација Танаска Рајића изведена на основу дела Вука Караџића, на које су се позивали Анастас Јовановић и Стева Тодоровић.³⁰

Од античких времена „култ хероја представља један од најбитнијих елемената идеологије сваке организоване заједнице”, па је у уметности и култури европских држава у XIX веку дошло „до развоја и заокруживања структуре националних хероја”.³¹ Европски народи примере херојства проналазили су у различитим епохама, у епској традицији,

.....
медаљон *Танаско Рајић на шпоу* Остоје Горданића Балканског из 1993. године.

[23] Музеј града Београда (даље: МГБ), фонд Анастаса Јовановића 369.

[24] <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=588286> (Дигиталне збирке Националне и свеучилишне књижнице у Загребу)

[25] Народни музеј Србије, уље на платну, 76x63 см, инв. 31-1171. Слика се као дугорочна позајмица данас налази у Народном музеју у Чачку.

[26] Историјски музеј Србије, Ликовна збирка, 2488.

[27] Историјски музеј Србије, Ликовна збирка 103. У Историјском музеју Србије чувају се представе Танаска Рајића поред топа: рељеф у бронзи Ђорђа Јовановића из 1936, гипсана фигура Танаска Рајића рад Јосифа Мајснера из 1938, те

[28] Мирослав Тимотијевић, *Таковски устанак – Српске цвешти. О јавном заједничком сећању и заборљавању у симболичној полицици званичне рејезенцијивне културе* (Београд: Историјски музеј Србије, Филозофски факултет, 2012), 288; Никола Кусовац, Милена Врбашки, Вера Грујић, Вања Краут, *Стеван Тодоровић* (Београд: Нови Сад: Народни музеј / Галерија Матице српске, 2002), 228.

[29] Фотографија литографије сачувана је у: Историјски музеј Србије, Ликовна збирка, 520/6471.

[30] Радомир Ј. Поповић, „Анастас Јовановић – ангажовани обреновићевац” у: *Идентитет и медији. Уметност Анастаса Јовановића и његово гоба / Identities and Media The Art of Anastas Jovanović and his era* (Београд: Музеј Града Београда; Нови Сад: Матица српска, 2017), 53-67.

[31] Ненад Макуљевић, *Уметност и национална идеја у XIX веку. Систем европске и српске визуелне културе у служби нације* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006), 91. Томас Карлајл, *О хероју, хероизму, обожавању хероја у историји* (Београд: Српска књижевна задруга, 1903).

историјским и митским личностима. У српској националној идеологији током XIX века, сходно савременим европским процесима, закључује Макуљевић, неговао се херојски култ владара (Стефана Немање, цара Душана, кнеза Лазара, Карађорђа и кнеза Милоша), светитеља, међу којима посебно место је припало Светом Сави, ратника (Милоша Обилића, Марка Краљевића, Хајдук Вељка), културних стваралаца (Доситеја, Вука, Милице Стојадиновић Српкиње), те жена хероина чији је прототип постала митска Косовка девојка, чијим путем се, између осталих и бројних, касније запутила Надежда Петровић.³² Танаско Рајић је у српској херојској номенклатури која се уобличавала у XIX веку сврстан у групу хероја-ратника.

Хероизацију Танаска Рајића немогуће је посматрати изван идеолошког обрасца „златног доба и његове обнове“ који је функционисао у свим новоформираним европским државама у XIX веку. У Србији је специфичност те идеолошке матрице била у томе што су се у зависности која је династија била на власти – или Карађорђе и збор у Орашцу или Милош Обреновић и Таковски устанак – сматрани за почетак обнове златног доба које је неупитно било везано за владавину Немањића.³³ Ипак, због дуже владавине Обреновића у XIX веку (1815–1842; 1858–1903) „сакрализован је мит о Таковском устанку као почетку обнове златног доба.“³⁴ Кнез Милош је постао централна личност свеукупне српске обнове, а Таковски устанак исходиште одакле је та обнова кренула.³⁵ Снагу и утицај тог обрасца на примеру Танаска Рајића осведочава то

[32] Н. Макуљевић, *Умешност и национална идеја у XIX веку*, 94-121.

[33] О идеологији златног доба: М. Тимотијевић, *Таковски устанак – Српске цвешти...*, 49-85; Коста Чавошки, *Нација и национализам* (Београд: Catena mundi), 2021, 167-176.

[34] М. Тимотијевић, *Таковски устанак – Српске цвешти...*, 49-51, 79.

[35] Мирослав Тимотијевић указује на то да је Константин Ненадовић у визуелној представи збора у Орашцу 1883. године применио „структуру патриотских икона таковског меморијског топоса“ (М. Тимотијевић, *Таковски устанак – Српске цвешти...*, 437-438). Ликовна представа збора у Орашцу у: К.

што је његово јунаштво и погибију описао Вук Караџић у књизи о Милошу Обреновићу, а која је написана у славу родоначелника династије и с посветом Обреновићима, тј. кнежевој браћи Јовану и Јеврему.

Истовремено, у XIX веку, веку национализма и националних покрета, европске нације – многе у настајању – хероизацијом истакнутих личности настојале су да се одреде и конституишу у кохерентно и модерно политичко тело. Ернест Ренан у чувеној расправи „Шта је нација“ из 1882. године из појма нације искључио је дотадашње традиционалне одреднице (расу, језик, религију), а нацију је дефинисао као заједницу „засновану на вољи“ и „заједничком искуству“.³⁶ Иако Ренан у време када је расправљао о појму „нација“ није располагао и користио данашње термине *идентитет*, *коллективно памћење*, *замишљена заједница*, што истиче теоретичарка Алаида Асман, већ појмом „душа нација“, Ренан је према тумачењу Асманове под тим подразумевао „идентитет“ који није ништа друго до „заједничко памћење.“³⁷ У заједничком памћењу, према Ренановом мишљењу, „туга има већу тежину него победе, јер намеће обавезе, налаже заједничке напоре“.³⁸ Асманова закључује да Ренанова схватања о идентитету захтевају да буду „подзидана конструкцијом заједничке прошлости“ којом ће се дати „смисао садашњости тако што је тумачи као ступањ

Ненадовић, *Живот и дела великог Ђорђа Пећровића Карађорђа I*, Беч: Штампарија Јована Н. Вернаја, 1883), 52.

[36] Ернест Ренан, *Шта је нација?* (Београд: Српска национална омладина, 1907), 33-34. <https://www.scribd.com/document/400748418/Renan-Sta-je-nacija-pdf>

[37] Цитрано према: Alaida Asman, *Duga senka prošlosti. Kultura sećanja i politika povesti* (Београд: Библиотека XX век, 2011), 41; „Нација као и појединац ограничена је дугом прошлошћу напора, жртава и излагања опасности. Обожавање предака је најлегитимнији култ; претци су нас начинили оним што смо. Јуначка прошлост, велики људи, слава [...] то је социјална основа на којој се држи национална мисао. Заједничка слава у прошлости, заједничка воља у садашњости, велика дела извршена заједно, жеља да се поново још чине, то су битни услови да буде једна нација. [...] Нација је дакле велика солидарност коју сачињава осећај жртава које су принесене и за које још постоји готовост да се принесу“ (Е. Ренан, *Шта је нација?*, 33-34).

[38] А. Asman, *Duga senka prošlosti*, 42, 46.

дугорочног и нужног развоја”.³⁹ „Деветнаести век је доба историзације, у којем није настала само модерна историографија, која је професионалним и независним научним дискурсом објективизовала прошлост, него су настали и национални митови, у којима је прошлост усвајана путем профилисања значајних момената унутар приповести која гради идентитет. Научно проучавање повести при том је често прелазило у конструкцију националног памћења, али је у начелу постојао и проблем трења и дисонанци између националне приповести и историјске истине.”⁴⁰ Јан Асман, опет, позивајући се на теоријске поставке француског социолога Мориса Албваша, закључује да се свака историјска личност и историјска чињеница у колективном памћењу преобраћа „у неку поуку, појам, симбол” и да постају фигуре сећања.⁴¹

Танаско Рајић поред топа, у чину свесног саможртвовања за општу ствар, од осамдесетих година XIX века постао је у Србији „поука, појам и симбол” који су се ширили путем образовног система, поучних натписа у периодици и репродуковањем постојећих ликовних дела, а да се при томе, мало или никако, ново шта сазнавало о његовом животу, потомцима и тако даље.⁴²

[39] A. Asman, *Duga senka prošlosti*, 42, 46.

[40] A. Asman, *Duga senka prošlosti*, 42, 46.

[41] Jan Asman, *Kultura pamćenja* (Beograd: Prosveta, 2007), 28-29.

[42] Танаско је у браку с Јањом (Јаном) имао најмање једног сина, Николу, чибугцију кнеза Милоша (према Дојчило Митровићу) и неколико „ћерки-рођеница” чија су имена остала незаписана [Д. Митровић, *Танаско Рајић: усџанички барјакџар и џобуџија* (Београд: Просвета, 1952), 24]. Г. Ђорђевић, *Знамениџи дојађаји...*, 190-191). Међутим, као сенз, односно послужитељ кнеза Милоша, у изворима се помиње Ђорђе Рајић из Страгара који је маја 1825. године споразумно отпуштен из кнежевске службе [Василије Крстић, Никола Петровић, *Пројококо кнеза Милоша Обреновића 1824–1825* (Београд: САНУ; Архив Србије), 1973, 376]. Танаскова снаха Перуника била је сестра Јанићија Ђурића (Г. Ђорђевић, *Знамениџи дојађаји...*, 190-191). Када је 1865. године свечано обележена педесетогодишњица Другог српског устанка, као једини мушки наследник Танаска Рајића означен је синовац Марко из Страгара, стар 35 година (Драгоје Тодоровић, „Попис устаника из 1815. године”, *Сјоменик. САНУ* 114 (1966) 5, 51). Из тога се може закључити да већ шездесетих година XIX века није било директних Танаскових потомака. Име четрдесетогодишњег тежака Марка Рајића, Танасковог синовца из Страгара, који је 1865. године

Као пример навешћемо да се до данас не зна датум Танасковог рођења. Дојчило Митровић је средином XX века, према казивању наводног Танасковог праунука Александра Рајића, први навео да је рођен на Св. Атанасија (Великог), 18. јануара по јулијанском календару.⁴³ Око године његовог рођења постоје различите претпоставке. Милан Ђ. Милићевић паушално оцењује да је у време погибије био „човек већ у годинама”.⁴⁴ Дојчило Митровић пише да је на почетку Првог српског устанка имао око педесет година, а Драгољуб М. Павловић да је рођен 1765, те да је погинуо у педесетој години. Драгомир Брзак у песми каже да је Танаско погинуо у шездесетој („дубока старост од шесет лета”).⁴⁵ Када се зна да су Карађорђе и Рајић учествовали у фрајкору и да су генерацијски били блиски (Карађорђе је рођен 1762. године) Танаско је према наведеним паушалним претпоставкама рођен између 1755. и 1765, односно да је у време погибије имао између 50 и 60 година.⁴⁶

.....
наведен као Танасков потомак, налазимо у попису имовине и становништва Србије из 1863. године које чине његова жена Јелена (40), кћерке Босилка (18), Круна (13) и Наранца (12), браћа Јанко (45) и Јован (35), те снаха Марија (25), синовац Петар (10) и синовица Ђурђија (10) [Државни архив Србије (ДАС), Министарство финансија (МФ), Административно-економно одељење, Попис становништва, Качерски срез 1863, Село Страгари, мкф. рол. бр. 35]. У Страгарима је 2004. године основано Завичајно удружење „Танаско Рајић”, док је од краја 2023. с радом почело удружење грађана „Потомци Танаска Рајића” са седиштем у Београду (<https://www.politika.rs/scc/clanak/590283/Udruzili-se-potomci-Tanaska-Rajica>).

[43] Дојчило Митровић, *Танаско Рајић*, 24; Разлика између јулијанског и грегоријанског календара у XVIII веку износила је 11 дана, па би Танаско, према томе, требало да је рођен 29. јануара по новом календару, а не 31. јануара, како наводи Митровић.

[44] М. Ђ. Милићевић, *Поменик*, 616. У Станојевићевој и Војној енциклопедији година рођења остављена је отвореном (*Народна енциклопедија СХС* III Н-Р, 657; *Војна енциклопедија 7, Pirković-Raketne*, Beograd 1965, 784). Драгољуб М. Павловић, „Учесници српских устанака од 1804. до 1815. године из Рудничке и Пожешке нахије”, *ЗРМЧ* 20 (1990), 120.

[45] https://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp:issue:UB_00020_18810101|page:185|query:%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%D1%80%D0%B0%D1%98%D0%B8%D1%9B

[46] Радош Љушић, *Војска Карађорђе 1* (Београд: Удружење за српску повесницу, Задужбинско друштво Први српски устанак, 2000²), 20.

У уџбенике историје за основне школе у Србији историјски лик Рајићев уводи се осамдесетих година XIX века.⁴⁷ У првом издању уџбеника историје за ученике основних школа учитеља Михаила Јовића из 1882. године, који је до 1914. године доживео тридесет пет издања, а потом у Краљевини Југославији још тринаест, у 37 лекцији насловљеној „Бојеви 1815. године” аутор повишеним патосом пише о бици на Љубићу и погибији Танаска Рајића. „Кад је се и ваљевски округ ослободио од Турака, Милош прикупи војске још више и врати се на Љубић. Са собом је повукао и топове, које је задобио. Срби ископају три шанца. Један је био близу Мораве, један на сред брда и један на врху. Турци су се пређе са Србима све у четама били, али кад виде и топове и војску, почну се плашити. Таја искупи војску турску и заповеди да Турци пређу преко Мораве и да јуришају на Србе. Турска војска пређе Мораву, освоји први шанац, па удари и на други. На другом су били топови. Топове је бранио добар јунак Танаско Рајић. Кад Турци навале и на овај шанац, почне храбрити Србе да га бране, да бране и топове; он је војсци говори: „Станите, браћо, ако Бога знате, што се толико поплашили; та из Турака тече крв, као и из нас. Зар ове топове остављате? ... Знате ли како је тешко без њих”. – Па и ако је Танасије овако викао и заустављао Србе, опет Срби не остадоше, већ побјегоше, али Рајић не бега. Он извадио у једну руку сабљу, у другу пиштољ, опкорачи српски топ и науми да над њим погине. Турци навалише. Рајић опали из пиштоља, поче сећи сабљом, али: *Сјо љушак у један љућ љлану / Сјо сабања у мах се замну, / Паде Рајић јунак од мејдана, / Паде Рајић а осја му име / Да с' Срб гичи и љоноси њиме.*⁴⁸ У потоњим

[47] Никола Крстић, аутор уџбеника историје који је коришћен у основним школама у Србији, не помиње Танаска Рајића [*Историја српског народа* (Београд: Државна штампарија, 1866, 177).

[48] Нина Атлагић, *Српска историја у наставином љлану и љрограму и љроблем уџбеника у основним школама у Србији од 1880. до 1914. љодине* (Београд: Педагошки музеј, 2020), 41-43; Михаило Јовић, *Српска историја уџбеника за данашњу основну школу* (Београд: Штампарија Задруге штампарских радника, 1882), 98-99.

издањима Јовићевог уџбеника текст о бици на Љубићу је редукован и уз њега је придодата репродукција слике Петра Раносавића „Танаско Рајић”.⁴⁹

Драгомир Брзак, песник и путописац, за мото родољубиве песме „Танаско Рајић”, коју је певао крајем 1880. године, узео је Његошеве стихове „Благо оном ко до вијека живи, / имао се рашта и родити”.⁵⁰ Делом и именом Танаска Рајића надахњивана је војска Краљевине Србије. Почетком XX века репродукција Раносавићеве слике разаслата је у све касаране у Србији, а налазила се и у многим „српским кућама и јавним и државним и приватним локалима”. Шумадијски артиљеријски пук од фебруара 1899. године назван је „Пук Танаска Рајића”, а наредбама врховног команданта из 1888. и указом од 23. октобра 1903. наређено је да тај пук слави 15. мај „као успомену на дан борбе на Љубићу 1815. године”.⁵¹ После Мајског преврата, слика Рајића код топа инвентарисана је у делу Двора у којем су одржаване седнице Министарског савета.⁵² Анонимни писац у војном часопису „Узданица” биографију Танаска Рајића завршава

[49] У двадесетом издању Јовићевог уџбеника о погибији Танаска Рајића пише: „Српска војска искупи се на Љубићу да дочека Турке који дођоше и сместише се у Чачак. На Љубићу су Срби ископали три шанца. Један је био близу Мораве, један на сред брда, а трећи на врх брда. Таја заповеди Турцима да јурише на Србе. Турци пређу Мораву, освоје први шанац, па ударе на други. На другом су били топови. Турци заузму и други шанац. Кад су Срби напустили и други шанац остаде сам да брани топове храбри јунак *Танаско Рајић*. Он опкорачи један топ и не даде га Турцима, докле га не исекоше” (*Српска историја са сликама за IV разред основне школе љо новом љрограму, уџесно Мих. Јовић, двадесето издање, Београд 1902, 98-99*). Аутор Мих. М. Стевановић биографски приказ Танаска Рајића завршава поуком: „Ко јуначки умре за слободу свога народа као Рајић, име ње му се помињати док је света и века. На њега треба да се угледа сваки Србин” („Нови атлас Краљевине Србије за III разред народних школа”, Београд 1913, 78-79).

[50] „Да ли ће скоро родити мајка/Таквог витеза, таквог јунака;/Таквога дичнога и поноснога тића:/Танаска Рајића?!” (https://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00020_18810101|page:185|query:%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%BE%20%D1%80%D0%B0%D1%98%D0%B8%D1%9B

[51] Анд. Ј. Милојевић, „Танаско Рајић, Карађорђевог заставник и заповедник горњег шанца на Љубићу код Чачка”, у: *За ошацину: с једном картиом знаменићих месја* (Београд: Издање Уредништва ратника, 1904), 419-423.

[52] Н. Макуљевић, *Умећносћ и национална идеја у XIX веку*, 265.

следећим речима: „Ето тако мисле јунаци, тако је мислио и радио и Танаско Рајић, ком нека је светао спомен док траје Српства на свету. Угледај се, војниче, на њега и твоја ће се слава уздићи као и његова, и твој ће спомен живети међу потомцима док има Срба, док има гусала, док има струна на гуслама, док има живих Србинових мишица које ће гудалом вући. Танаско је био сељак и постао јунак; Танаско је пример свим сељацима који хоће своје име да овековече.“⁵³

Иако је место Рајићеве погибије 1872. године и даље било необележено а шанчеви једва видљиви, крајем XIX века дрвеним стубом оно је ипак обележено, а прва иницијатива за подизање споменика покренута је у Чачку 1896. године. Две године касније на иницијативу краљева Александра и Милана положен је камен темељац будућег споменика. Уследили су династички смена и ратови 1912–1918. године због чега споменик није подигнут до 1914. године.⁵⁴ Према мишљењу Милоша Тимотијевића, сећања на изузетне личности и догађаје националне прошлости у чачанском крају, од краја XIX, током XX, као и овог века, обележена су дисконтинуитетом.⁵⁵

Херојство Танаска Рајића, упркос бројним унутрашњим и спољашњим кризама и изазовима током XX века, истицано је у историографији, школским уџбеницима и јавној репрезентативној и меморијалној уметности и култури.⁵⁶ Упркос штурим изворима, о чему је било речи, од друге половине XX века објављене су три монографије посвећене

Танаску Рајићу. Аутори Дојчило Митровић, Миладин Стевановић и Владимир Јевђовић пореклом су из чачанског краја, што сведочи о постојању Рајићевог „култа“ у овом крају, као што се у Неготину чува сећање на Хајдук Вељка, у Шапцу на Јеврема Обреновића, у Ваљеву на Ненадовиће и тако даље.⁵⁷

Меморијал у част Танаска Рајића и битке на Љубићу, после неуспешне иницијативе из 1929. године (дело вајара Милована Крстића), грађен је од 1938. до 1940, а коначно је завршен 1978. године према плану архитекте Слободана Ђорђевића.⁵⁸ (Сл. 14) Милош Тимотијевић је, анализирајући место и улогу споменичког комплекса на Љубићу у другој половини XX века у јавним и комеморативним свечаностима, указао на постојање латентног сећања на Љубић и Танаска Рајића које је у оквирима наднационалне државе и идеолошки искључивог режима, интензивније оживљавано с времена на време (приликом обележавања 150-годишњице Другог српског устанка, на пример). Од деведесетих година XX века обележавање Другог српског устанка на Љубићу, односно „измена званичне репрезентативне културе“, омогућили су да се упоришне тачке државног и националног идентитета потраже у прошлости даљој од 1941. године, те су јавне манифестације на Љубићу праћене масовним присуством становништва. Од почетка овог века „Љубић је остао део локалне меморијалне културе, чији се потенцијал активира само у јубилираним

[53] „Танаско Рајић“, *Узданица* 1 (1901), 49-52.

[54] Исто, 216-217.

[55] Милош М. Тимотијевић, „Бој на Љубићу“, 215-240.

[56] Михаило Гавриловић, *Милош Обреновић I* (Београд: Задужбина И. М. Коларца, 1908), 164-169; Миленко Вукићевић, *Карађорђе* (Београд: Државна штампарија, 1907), 297; Радош Љушић, *Кнез Милош 1783–1860, државољиворни владар* (Београд: Православна реч, 2021), 166-167; Вој. Ђ. Костић, „Танаско (Танасије) Рајић Карађорђевић лични барјактер“, у: *Војничка читанка* (Селје: Тисак Зvezне tiskarne Milan Četina, 1937), 72-73. Рајићеве биографије у енциклопедијама и лексиконима неједнаке су величине и сазнајне вредности (*Народна енциклопедија СХС III Н–Р*, 657; *Војна енциклопедија 7, Pirković–Raketne*, Београд, 1965, 784.

[57] Д. Митровић, *Танаско Рајић*, 67; Миладин Стевановић, *Танаско Рајић, Карађорђевић барјактар* (Горњи Милановац: Доситеј; Страгари: Завичајно удружење „Танаско Рајић“), 2008; *Танаско Рајић и Бој на Љубићу* [приредио Владимир Јевђовић] (Црна Бара: Удружење Милош Милојевић, 2022). Недостатак историјских извора спречавао је ауторе монографија да начине већи пробој у сазнању о Танаску Рајићу од оног шта је већ о њему већ било написано. Ипак, свака од наведених књига има одређену сазнајну вредност. Од Дојчила Митровића сазнајемо о Танасковим потомцима. Миладин Стевановић у поглављу „Народ Србије Танаску Рајићу“ описује рецепцију Рајићевог наслеђа кроз делатност друштва „Танаско Рајић“ које је основано у Страгарима 2004. године, док Владимир Јевђовић попут анонимног аутора у часопису „Узданица“ с почетка XX века глорификује Рајићеву жртву у њој.

[58] М. Тимотијевић, „Бој на Љубићу“, 219, 231-232.

годинама обележавања традиције Другог српског устанка”.⁵⁹

Осим на Љубићу, у другој половини ХХ века подигнуто је неколико других мемо-ријала посвећених Танаску Рајићу: године 1983. споменик у родним Страгарима, рад вајарке Дринке Радовановић и реплика истог споменика у Чачку 2017. године (Сл. 15); спомен-плочу поред зида манастира Вољавче, као обележја места покопа Рајићеве главе – која се и даље ту налази – поставило је 1995. године Задужбинско друштво „Први српски устанак” из Орашца.⁶⁰

***

С војничког становишта, за успешан завршетак битке на Љубићу од Танаска Рајића заслужнији је био Васа Томић из Кнића који је лукавством ликвидирао заповедника турске војске Имшир-пашу, ћехају београдског везира, после чега су се Турци повукли са бојишта, чиме је одлучен исход, испоставиће се, кључне битке Другог српског устанка. Поставља се питање зашто Васа Томић није ни приближно познат и чувен као Танаско Рајић.

Одговор на то питање треба тражити у хришћанско-православним архетипским представама жртвовања и у Косовском завету, дубоко укоренењем у ментални склоп српског народа. Конструкција Рајићевог херојства у ХХ веку, од неспорног чина који се десио 6. јуна 1815. године, сукцесивно је грађена у историографији, ликовној уметности и поезији. Не случајно, Милан Ђ. Милићевић,

Драгомир Брзак и други писци, мање или више ексципитно, с именом Танаска Рајића везују епски изречене и његошевски обрађене вредности „небеског царства”. Херојством и конструкцијом херојства Танаска Рајића, да се вратимо на мисао Асманове, давао се „смисао садашњости, тако што је тумачи као ступањ дугорочног и нужног развоја”.⁶¹

Моћ таквог, већ почетком ХХ века формираног, наратива потврђује догађај описан у чланку „Нови Танаско Рајић” у „Илустрованој ратној хроници” од августа 1913. године, која је штампана у Новом Саду. Наиме, млади артиљеријски поручник Милорад Гавриловић, родом из Зајечара, у време борби код Пепелишта у близини Битоља, за време Другог балканског рата погинуо је бранећи топове попут Танаска Рајића 1815. године. „Борба је била огорчена. Бугари су, у све новим и новим низовима, силно наваливали, и наши су им одолевали колико се год могло. Три бугарска јуриша одбијена су бајонетом, али тада им је стигло појачање. Наша пешадија, бројно много слабија, почела је бити потискивана. Бугари су били све ближе, били су већ на педесет метара, нападали су као безумни. Али поручник Гавриловић је, обасут непријатељском ватром, стојао мирно крај својих топова, који су низали метак за метком на Бугаре. Стигли су већ и на двадесет корака и спазивши официра кидисали су на њега. У томе тренутку поручник Гавриловић не мичући се извадио је револвер, уперо на помамљену гомилу и оборио неколицину њих. Бугари су заурликали и у час у десет, двадесет, педесет њих склептали су се око њега оборивши га кундацима и бајонетима на земљу. Измрцварили су га, исекли, али га нису могли одвојити живог од топова. Нису могли понети ни те његове топове као

[59] М. Тимотијевић, „Бој на Љубићу”, 240.

[60] Натпис на спомен-плочи гласи: „Танаско Рајић, Карађорђевог барјактар. На овом месту, уза зид темеља, лево од певнице, игуман вољавачки Максим, потоњи хаџија Михаило, поклоник Христову гробу, у Јерусалиму, сахранио је главу Карађорђевог барјактара Танаска Рајића који је јуначки погинуо у боју на брду Љубићу изнад Чачка 1815. године. Високо ценећи светао пример и свесну жртву Танаска Рајића, првоустаника из Страгара, с дозволом и благословом господина доктора Саве епископа Шумадијског, а уз помоћ добротвора Мила Бошковића, привредника из Аранђеловца, ову спомен-плочу подиже Задужбинско друштво „Први српски устанак” Орашца. На Усековање 11. септембра (29. августа) 1995. године.” <https://voljavca.rs/galerija>

[61] „Боље је жртвом задобити царство небеско него лукавством царство земаљско” (Епископ Николај (Велимировић), *Косово и Вукован* (Шабац: Глас цркве и српска царска лавра Манастир Хиландар на Светој Гори Атонској, 1988³), 53; А. Asman, *Duga senka prošlosti*, 46.

трофеј. Јер док се, преморени и осакаћени тешким губитцима одмарали, стигли су свежи српски одреди, испред којих су они побегли остављајући чак и своје оружје.⁶²

За време Другог светског рата „нови” Танаско Рајић постао је, накратко, у равногорској интерпретацији догађаја, капетан Јован Дерок који је поред топова страдао на Љубићу у борби с партизанима новембра 1941. и који је почетком 1942. године свечано сахрањен поред већ подигнутог споменика Танаску Рајићу.⁶³

Примери поручника Милоја Гавриловића и капетана Јована Дурока потврђују моћ наратива, моћ слике и моћ симбола у обликовању представа о личностима и догађајима из прошлости. Стога је Танаско Рајић данас један од кључних хероја и симбола укупне српске повеснице.

Извори и литература

Необјављени извори:

Државни архив Србије, фонд Министарства финансија, Административно одељење

Објављени извори:

Деловодни протокол Карађорђа Пејровића / приређивачи Миле Недељковић ... [и др.] ; предговор Радован Самарџић. Крагујевац [итд.] : Светлост [итд.], 1988.

Казивања о Српском устанику 1804, приредила Драгана Самарџић. Београд: Српска књижевна задруга, 1980.

Казивања савременика: мемоарска грађа о Првом српском устанику. Аранђеловац: Фонд „Први српски устанак”, 2003.

Куниберт, Бартоломео. *Српски устаник и прва владавина Милоша Обреновића 1804–1850*. Београд: Задужбина Илије М. Коларца, 1901.

Прилози за историју Првој српској устанику, необјављена грађа. У редакцији Радослава Перовића. Београд: Народна књига, 1954.

[62] „Нови Танаско Рајић”, Илустрована ратна кроника 40, 25. јул (7. август) 1913, 376. http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00035_19130725|page:6|query:%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%BE

[63] М. Тимотијевић, „Бој на Љубићу”, 220–221. Непозната је судбина посмртних остатака капетана Дурока које су комунисти 1945. године ископали из гроба на Љубићу.

Штампа:

Илустрована рајна кроника

Правда

Полиџика

Узданица

Литература:

Asman, Alaida. *Duga senka prošlosti. Kultura sećanja i politika povesti*. Београд: Библиотека XX век, 2011.

Asman, Jan. *Kultura pamćenja*. Београд: Prosveta, 2007.

Атлагић, Нина. *Српска историја у наставном плану и програму и проблем уџбеника у основним школама у Србији од 1880. до 1914. године*. Београд: Педагошки музеј, 2020.

Бојовић, Радивоје Д. „Битка на Чачку 1815. године”. *Зборник радова Народној музеја у Чачку V* (1974), 87–112.

Велимировић, Николај. *Косово и Виговдан*. Шабац: Глас цркве и српска царска лавра Манастир Хиландар на Светој Гори Атонској, 1988³.

Гавриловић, Михаило. *Милош Обреновић I*. Београд: Задужбина И. М. Коларца, 1908.

Дробњаковић, Боровоје. *Јасеница, насеља, њорекло сјановништва обичаји*. Београд: Службени гласник, 2011.

Ђорђевић, Герасим. *Знаменићи догађаји новије српске историје на крајко у везаном и њорекло слоју*. Београд, 2010.²

Јовић, Михаило. *Српска историја угешена за данашњу основну школу*. Београд: Штампарија Задруге штампарских радника, 1882.

Јовић, Михаило. *Српска историја са сликама за IV разред основне школе њо новом програму*, двадесето издање, Београд, 1902.

Караџић Стефановић, Вук. „Милош Обреновић, књаз Србији, или грађа за српску историју нашега времена” у: *Историјски сјиси I, Сабрана дела Вука Стефановића Караџића XV*. Београд: Просвета, б. д.

Карлајл, Томас. *О хероју, хероизму, обожавању хероја у историји*. Београд: Српска књижевна задруга, 1903.

Крстић, Никола. *Историја српској народа*. Београд: Државна штампарија, 1866.

Љушић, Радош. *Вожд Карађорђе I*. Београд: Удружење за српску повесницу, Задужбинско друштво Први српски устанак, 2000.

Макуљевић, Ненад. *Умешност и национална идеја у XIX веку. Сисјем евројске и српске визуелне културе у служби нације*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.

Милан Ђ. Милићевић. *Поменик знаменићих људи у српској народа новијеја доба*. Београд, 1888.

- Милићевић, Милан Ђ. „Причања Петра Јокића о догађајима и људима из Првог српског устанка (1804. до 1813)“ *Сјоменик СКА* 14 (1891).
- Милићевић, Милан Ђ. *Кнежевина Србија : географија – орографија – хидрографија – историја – етнографија – сјаишисика – ѿросеиша – култура – уирава*. Београд: Државна штампарија 1876.
- Милојевић, Анд. Ј., „Танаско Рајић, Карађорђе заставник и заповедник горњег шанца на Љубићу код Чачка“, у: *За ошацибину: с једном каршом знаменишх месша*. Београд: Издање Уредништва ратника, 1904.
- Милутиновић, Симо Сарајлија. *Исшорија Србије од шочешка 1813 до конца 1815 шодине*. Београд: Штампарија Краљевине Србије 1888.²
- Милутиновић, Симо Сарајлија. *Србијанака*, приредио Душан Иванић. Београд: Српска књижевна задруга, 1993.
- Митровић, Дојчило. *Танаско Рајић: усшанички барјакшар и шобција*. Београд: Просвета, 1952.
- Ненадовић, Константин. *Живой и дела великој Борша Пешровиша Кара-Борша Врховној ослободиоца и владара Србије и живой шегови војвода и јунака П. Беч: Штампарија Јована Н. Вернаја, 1884.*
- Павловић, Драгољуб М. „Учесници српских устанака од 1804. до 1815. године из Рудничке и Пожешке нахије“. *Зборник радова Народной музеја у Чачку* XX (1990), 115-131.
- Пантелић, Гаја. „Главни момци Карађорђеви“. *Гласник Друшшва србске словесносши* 2 (1849).
- Перовић, Радослав. *Рад на издавању домаћих извора о шрвом српском усшанку*. Београд: Народна књига, 1977.
- Петровић, Зорица. „Арнаутка Танаска Рајића“. *Шумадијски зашиси: зборник радова Музеја у Аранђеловцу*, год. 10, бр. 6 (2012), 123-130.
- Петровић, Мита. *Финансије и усшанове обновљене Србије до 1842. шодине*. Београд: Државна штампарија) 1901.
- Поповић, Радомир Ј. „Анастас Јовановић – ангажовани обреновићевац“, у: *Иденшшешши и медуји. Умешносш Анасшаса Јовановиша и шегово доба/ Identities ans Media The Art of Anastas Jovanović and his era*. Београд: Музеј Града Београда Нови Сад: Матица српска, 2017, 53-67.
- Радовић, Анђелија. *Знаменише личносши у борби за ослобођење и уједињење Србије и Црне Горе и шихови шредмеши из збирки Војној музеја, рашници, визионари, владари*. Београд: Војни музеј, 2005.
- Ренан, Ернест. *Шша је нација?* Београд: Српска национална омладина, 1907.
- Руднички округ. Рудничка Морава. Насеља и шорекло сшановнишшва, обшачаји*. Приредио Борислав Челиковић. Београд: Службени гласник / САНУ 2011.
- Стевановић, Миладин. *Танаско Рајић, Карађорђе барјакшар*. Горњи Милановац: Доситеј; Страгари: Завичајно удружење Танаско Рајић, 2008.
- Стевановић М. Мих. *Нови ашлас Краљевине Србије за Ш разред народних школа*. Београд 1913).
- Танаско Рајић и Бој на Љубићу* [приредио Владимир Јевђовић]. Црна Бара: Удружење Милош Милојевић, 2022.
- Тимотијевић, Милош. „Бој на Љубићу у званичној репрезентативној култури Чачка током XIX и XX века“. у: *Српска револуција и обнова државности Србије : двеста година од Другог српског устанка*, ур. Радомир Ј. Поповић. Београд, Историјски институт САНУ; Чачак, МИАЧ, 2016, 215-241.
- Тимотијевић, Мирослав. *Таковски усшанак – Сршске цвеши. О јавном заједничком сећању и заборављању у симболичној шוליшци званичне решрезеншашивне кулшуре*. Београд: Историјски музеј Србије, Филозофски факултет, 2012.
- Тодоровић, Драгоје. „Попис устаника из 1815. године“, *Сшоменик. САНУ* 114 (1966).
- Чавошки, Коста. *Нација и национализам*. Београд: Catena mundi, 2021.

HEROIZATION OF TANASKO RAJIĆ

Tanasko Rajić from the village of Stragari at the foot of mountain Rudnik, the flag bearer of Karadžorđe and a participant in the First and Second Serbian Uprisings, died heroically on Ljubić on 6 June 1815. Although there is little preserved original data about his life, his heroic death at the cannons, when his comrades had left their position, became already in the 19th century a symbol of the liberation war of the Serbian people and the Serbian revolution. The narrative about the heroism of Tanasko Rajić evolved in the twenties and thirties of the 19th century in the works of Vuk Karadžić, Simo Milutinović Sarajlija and Gerasim Đorđević, as well as in the paintings by Anastas Jovanović, Steva Todorović, Rihard Puhta, Pavle Čortanović, Petar Ranosavić in the following decades. The heroism of Tansko Rajić has

been included in history textbooks since the late 19th century. The heroization of Tansko Rajić in Serbia is inseparable from similar processes in other European nations and functioned within the ideological framework of the „golden age and its renewal.“ In Serbia, during the rule of the Obrenović dynasty (1815–1842; 1858–1903), the Takovo Uprising and Miloš Obrenović were interpreted and promoted as the beginning of the restoration of the „golden age“. The paper applies the theoretical propositions of Ernest Renan, Alaida Asman and Jan Asman on the influence and importance of collective memory on the formation of national identity. In the end, the paper suggests that the sacrifice of Tansko Rajić be seen as a symbiosis of Christian values and the epic Kosovo vow.

Radomir J. POPOVIĆ, PhD

L'ÉROÏSME DE TANASKO RAJIC

Tanasko Rajic du village de Stragar, dans la vallée de la montagne de Rudnik, le porte-drapeau du seigneur Karadjordje et participant à la Première et Deuxième insurrection, périt héroïquement à Ljubic le 6 juin 1815. Même s'il existe peu de données de provenance conservées sur sa vie, son péril héroïque à côté des canons, lorsque ses compatriotes abandonnèrent leur position, devint au XIXème siècle déjà le symbole de la Bataille pour la libération du peuple serbe et de la Révolution serbe. La narration sur l'héroïsme de Tanasko Rajic fut formé dans les années vingt et trente du XIXème siècle dans les ouvrages de Vuk Karadzic et de Sime Milutinovic de Sarajevo et de Gerasim Djordjevic, ainsi que dans les chefs d'œuvres d'Anastas Jovanovic, Stevo Todorovic, Rihard Puhte, Pavle Cortanovic, Petar Ranosavic dans les décennies à venir. L'héroïsme de Tanasko Rajic fut introduit dans

les ouvrages d'histoire des années quatre-vingt du XIXème siècle. L'héroïsme de Tanasko Rajic en Serbie ne peut être différent des héroïsmes semblables, des processus identiques aux autres peuples européens et fonctionna dans le cadre de l'exemplaire idéologique "Époque glorieuse et son renouvellement". En Serbie, durant le règne des Obrenovic (1815-1842; 1858-1903), l'insurrection de Takovo et Milos Obrenovic furent interprétés propagés comme le commencement du renouvellement de "L'Époque glorieuse". Dans cette étude furent appliqués les exposés théorétiques d'Ernest Renand, d'Alaïde Asman et de Yanne Asman sur l'influence et l'importance du Mémoire collectif sur la mise en forme de l'identité nationale. À la fin, il fut démontré que nous devons observer le sacrifice de Tanasko Rajic comme symbolique des valeurs chrétiennes et du legs du Kosovo, épique.

Dr Radomir J. POPOVIC

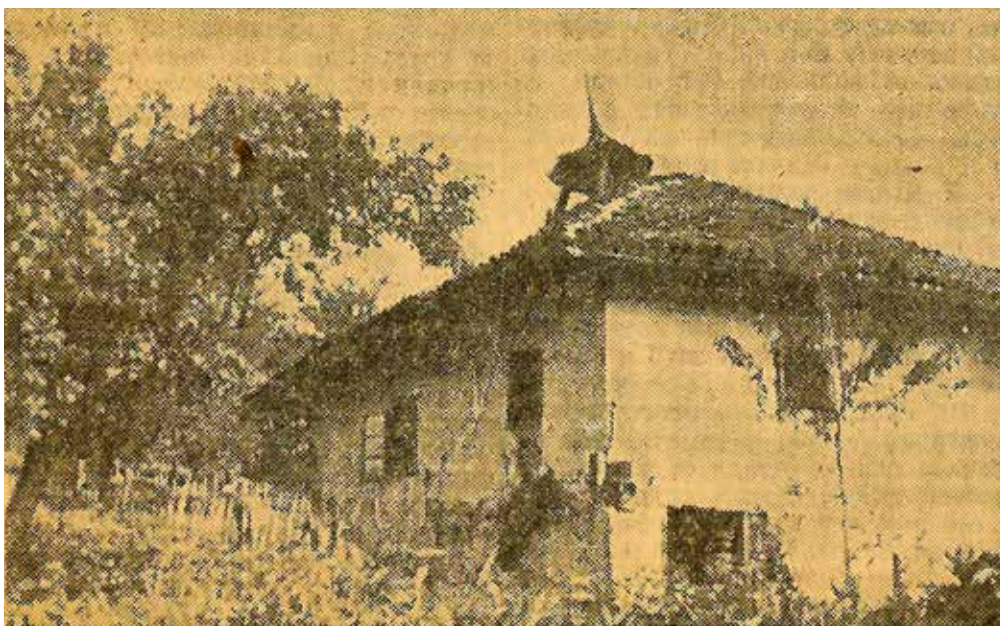
Сл. 1. Пушка Танаска Рајића (Народни музеј Аранђеловац)

Сл. 2. Јатаган црносапац Танаска Рајића (Војни музеј Београд)

Сл. 3. Карабин Танаска Рајића (Историјски музеј Србије)

Сл. 4. Кућа Танаска Рајића (Политика, 28. мај 1940.)

Сл. 5. Кућа Танаска Рајића у Страгарима
(Регионални завод за заштиту споменика
културе Крагујевац)

Сл. 6. Анастас Јовановић, Танаско Рајић поред
топа, 1848 (Музеј града Београда)

Сл. 7. Анастас Јовановић Јунаштво Рајићево
(Национална и свеучилишна
књижница у Загребу)

Сл. 8. Рихард Пухта, Танаско Рајић на топу,
1862. (Народни музеј Београд)

Сл. 9. Петар Раносавић, Танско Рајић на топовима, 1896. (Историјски музеј Србије)

Сл. 10. Васа Помиришац, Танаско Рајић, 1956. (Историјски музеј Србије)

Сл. 11. Стева Тодоровић, Таковски устанак, 1853.

Сл. 12. Стева Тодоровић, Таковски устанак, фотографска репрографија, око 1860. (Историјски музеј Србије)

Сл. 13. Павле Чортановић, На Такову 1815. (1865) (Историјски музеј Србије)

Сл. 14. Споменик на Љубићу
(Регионални завод за заштиту споменика културе у Краљеву)

Сл. 15. Споменик Танаску Рајићу
у Страгарима (фотографија
Жељко Стевановић из Страгара)